

นิทานเรื่องที่ ๑๙

พระเจ้าตรีวิกรมเสนาจำใจเสด็จย้อนกลับไปป่าช้าอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตั้งตัวเวตาลลงมาจากกิ่งโศก เขาพาดกับพระองค์แล้วดำเนินกลับมาทางเดิม ระหว่างที่เสด็จมาตามทางนั้น เวตาลก็ถือโอกาสกล่าวขึ้นว่า “ราชะ ขอได้โปรดฟังนิทานสนุก ๆ สักเรื่องเถิด ข้าจะเล่าถวาย โปรดทรงฟัง”

มีนครแห่งหนึ่งในโลกนี้ชื่อ วโกรละ มีความงามอลังการเสมอด้วยนครอมราวตีของทวยเทพนั้นเทียว นครนี้มีพระราชapakครองทรงนามว่าพระเจ้าสุรยประภะ ซึ่งทรงความยิ่งใหญ่เสมอด้วยพระอินทร์ พระราชองค์นี้เปรียบเสมือนองค์พระวิษณุผู้ทรงถนอมโลกไว้ให้พ้นภัย โดยทรงรองรับโลกไว้ด้วยพระกรของพระองค์ (ทรงโอบอ้อมโลกไว้ในวงพระกร เหมือนบิดาโอบอ้อมลูกของตนไว้ในอ้อมแขน)

ด้วยประการฉะนี้พระองค์จึงมีความยินดีในการรองรับภาระของราษฎรมิรู้เบื่อหน่ายในราชอาณาจักรของพระองค์

ถ้าจะเห็นน้ำตาของใครก็ย่อมมีแต่ น้ำตาที่เกิดจากวันเข้าตาเท่านั้น จะพูดถึงความตายก็เฉพาะกรณีของคู่รักคู่เสนหาที่โหยหากันเหมือนตายทั้งเป็นอย่างน่าสงสาร จะพูดถึงของสวยงามก็ให้ดูที่ไม้เท้าทองคำของอารักษ์ที่คุ้มครองพิทักษ์ พระราชานั้นเองเป็นตัวอย่างของผู้ครองพระราชทรัพย์อันมากมายล้นฟ้า อย่างไรก็ดี แม้พระองค์จะมีชายมากมายนับไม่ถ้วน แต่ก็หาได้มีพระราชโอรสไม่

ที่นี้จะเริ่มตอนสำคัญของเรื่องนี้ให้ฟัง ในมหานครแห่งหนึ่งชื่อ เมืองตามลลิต มีพ่อค้าที่ร่ำรวยมหาศาลชื่อ ธนบาล เป็นผู้ร่ำรวยมากที่สุดยิ่งกว่าใคร ๆ

ทั้งหมดที่เป็นเศรษฐีในเมืองนั้น เขามีธิดาเพียงคนเดียวชื่อ ธนวดี ผู้มีความงามจับจิตราวกับเป็นวิยาธรี (นางวิยาธรี) ที่หล่นลงมาจากรวรรค์เพราะถูกสาป เมื่อนางเจริญวัยขึ้นเป็นสาว พ่อค้าก็ตายลง พวกญาติก็กลุ่มรวมกันเข้ายึดทรัพย์สมบัติไปหมด ทั้งนี้เพราะพระราชหาคาได้ช่วยเหลือคุ้มกันอะไรไม่

ดังนั้นผู้เป็นภรรยาของพ่อค้าคือ นางหริณยวดี ก็รีบฉวยสมบัติส่วนตัวของนางคือ เพชร พลอย และเครื่องประดับต่าง ๆ เอาไปซ่อนไว้ในที่เร้นลับไม่มีใครรู้ แล้วแอบหนีออกจากบ้านอย่างลับ ๆ ในยามต้นของราตรีพร้อมด้วยธิดาของนาง คือ ธนวดี หลบหน้าญาติพี่น้องเอาตัวรอดไป

นางเสีตรอดออกจากบ้านไปด้วยความลำบากยากยิ่ง นางจูงแขนลูกหนีกระเซอะกระเซิงอย่างมืดแปดด้าน และใจของนางยิ่งมีมิดยิ่งกว่าความมิดของราตรี เพราะความเศร้าโศกมิดมิดในจิตใจและมีตนจนปัญญาเพราะไม่รู้ว่าจะไปทางไหนดี ในที่สุดหลังจากที่มั่งมั่งมั่งงาหามาในความมิด

นางก็รู้สึกตัวว่าวิ่งไปชนโจรผู้หนึ่งซึ่งถูกทางบ้านเมืองเสียบประจานด้วยหลาว แต่มันยังไม่ตาย และการที่ถูกผู้หญิงวิ่งมาชนโดยแรง

ทำให้แผลของมันพุกเข้าเจ็บปวดยิ่งขึ้น จึงร้องขึ้นว่า “โอ๊ย ใครเอาเกลือมาขยี้แผลของข้า แสบเหลือเกิน” ภรรยาพ่อค้าได้ฟังก็ตกใจ ถามว่า “ท่านคือใคร” โจรตอบว่า

“ข้าเป็นโจร ทางบ้านเมืองติดตามตัวข้ามานาน ในที่สุดจับข้าได้ ตัดสินให้เสียบทวารข้าด้วยหลาวเหล็ก เอาขึ้นตั้งประจานไว้ริมทางนี้รอวันตาย

แต่ถึงจะเสียบข้าเจ็บปวดสาหัสถึงเพียงนั้น แต่ข้าก็ยังไม่ตาย ว่าที่จริงจะพูดไป ข้ามันก็แค่ขายชั่วกรรมตาคนหนึ่งเท่านั้น มิใช่เศษวิโสอะไร ส่วนท่านเล่าเป็นใคร จึงได้วิ่งมากลางค่างกลางคืนดึกดื่นปานนี้” เมื่อภรรยาพ่อค้าได้ฟังก็เล่าเรื่องของตนให้โจรฟังโดยตลอด ขณะนั้นพระจันทร์ผ่านพ้นหมู่เมฆส่องแสงสว่างนวลโย

แสงเดือนที่อ่อนละมุนจับต้องไปหน้าของธิดาพ่อค้า (ธนวดี) ทำให้เห็นความงามของนางอย่างเด่นชัด นายโจรจึงกล่าวกะแม่ของนางว่า “ข้าอยากจะทำอะไร

อะไรท่านสักอย่าง ฟังให้ดีนะ ข้าจะให้ทองคำแก่ท่านพันดั่งสี ท่านจงรับไว้และส่งนางมาเป็นเมียข้าเถิด” นางได้ฟังก็หัวเราะอย่างขบขัน และกล่าวว่า

“เจ้าจะทำอะไรต่อนาง” โจรได้ฟังก็ตอบว่า “ข้าเวลานี้จะเป็นจะตายก็เท่ากัน ข้าไม่มีลูกชายเลยแม้แต่คนเดียว ท่านก็ทราบดีแล้วว่า ผู้ชายที่ไร้ลูกชายนั้น

หาอาจที่จะได้รับผลบุญอันนำไปสู่ภพทั้งหลายอันมีแต่ความบันเทิงสุขไม่ แต่ถ้าท่านยอมตกลงตามข้อเสนองของข้า หญิงที่เป็นเมียข้าคนนี้จะคลอดลูกเป็นชาย

โดยข้าอาจจะให้ชายอื่นมาเป็นพ่อของเด็กได้ และข้าจะยอมรับด้วยความเต็มใจว่าเขาเป็นลูกจริง ๆ ของข้า

นี่คือเหตุผลของข้าทำไมจึงขอร้องให้ท่านยกนางให้เป็นเมียข้า ท่านจะช่วยให้ข้าได้บรรลุลูกประสงคตามที่ปรารถนาได้หรือไม่”

เมื่อหญิงหม้ายเมียพ่อค้าได้ฟังคำขอร้องเช่นนั้น ประกอบกับความโลภที่มีอยู่ในนิสัยอยู่แล้ว นางจึงไปหาน้ำมาจากที่ใดที่หนึ่ง มารดมือนายโจร และกล่าวว่า

“ข้ายกหญิงผู้เป็นลูกสาวของข้าคนนี้ให้แก่เจ้าในการสมรสครั้งนี้” นายโจรได้แต่งงานกับธิดาวาณิชแล้วก็สั่งกำชับให้นางยึดมั่นในสัญญาตามที่ตกลงกันไว้

และให้นางแม่หม้ายให้ไปเอาทองตามสัญญาว่า “จงไปขุดเอาทองที่ฝังไว้ใต้ต้นนัยโครธ (ต้นไทร) ต้นนั้นเกิด แล้วเก็บไว้ให้ดี เมื่อไรที่ข้าสิ้นลม

จงเผาศพข้าอย่างธรรมดาเหมือนคนธรรมดาทั่วไปเถิด อย่าให้มีพิธีตรองอะไรเลย หลังจากเผาศพข้าแล้วจงเอากระดูกของข้าไปโยนลงแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใดก็ได้

เสร็จเรื่องของข้าแล้ว เจ้าสองคนแม่ลูกจงเดินทางไปนครวโกรละ ที่เมืองนั้น ผู้คนมีความสบายกันทั่วหน้า เพราะมีผู้ปกครองที่ดี

มีพระราชสุรยประภะเป็นประธานสูงสุด คนที่อยู่เมืองนั้นล้วนอบอุ่นใจไร้ความกังวลใด ๆ และพวกท่านก็จะไม่ถูกใครข่มเหงรังแกอีกด้วย”

เมื่อนายโจรกล่าวมาถึงตอนนี้ บังเกิดความกระหายน้ำอย่างรุนแรง ก็ดื่มน้ำที่นางหญิงมายเอามาให้ แล้วถึงแก่ความตาย เพราะต้องถูกหลาวเสียบประจานมาหลายวัน

ความบาดเจ็บแสนสาหัสทำให้ไม่อาจจะทนทานต่อไปได้อีก ฝ่ายนางหญิงหม้ายก็รีบไปขุดเอาทองมาไว้เป็นสมบัติของตน แล้วพาลูกสาวเดินทางไปอย่างเร้นลับ

สู่บ้านเพื่อนคนหนึ่งของสามีนาง ระหว่างที่นางอาศัยพักพิงอยู่ที่นั่น นางก็ให้คนไปเอาศพนายโจรไปเผาเสีย และเอากระดูกไปโยนทิ้งที่แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สายหนึ่ง

และทำพิธีอุทิศส่วนกุศลให้ตามประเพณี วันรุ่งขึ้น นางเอาทรัพย์ที่ซ่อนไว้ และออกเดินทางพร้อมด้วยลูกสาวท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ จนในที่สุดมาถึงนครวโกรละ ณ

ที่นั่น นางได้ซื้อบ้านหลังหนึ่งจากพ่อค้าชื่อสุทัตต์ และอาศัยอยู่ด้วยความผาสุกกับลูกสาวของนางคือ ธนวดี

ในเวลานั้นมีครูผู้หนึ่งชื่อ วิษณุสวามิน อาศัยอยู่ในเมือง เขามีลูกศิษย์เป็นพราหมณ์หนุ่มรูปงามคนหนึ่งชื่อ มนสวามิน ซึ่งถึงแม้ว่าเขาจะมีชาติกำเนิดสูง มีการศึกษาดี

แต่ตกเป็นทาสรักของหญิงคณิกาคนหนึ่งชื่อ หงสาวลี แต่นางเรียกค่าบริการสูงถึงครึ่งละห้ายหรือเหรียญทองที่นาร์ ซึ่งชายหนุ่มหาได้มีเงินถึงขนาดนั้นไม่

เป็นสาเหตุให้เขาเกลียดกลุ่มใจเป็นกำลังเพราะความรักที่ไม่สมหวัง วันหนึ่งธนวดีธิดาพ่อค้าขึ้นไปพักผ่อนอยู่บนดาดฟ้าของคฤหาสน์ที่นางอาศัยอยู่

พร้อมด้วยบริวารแวดล้อมตามปกติ นางมองลงไปเบื้องล่าง และเห็นพราหมณ์หนุ่มมนสวามินโดยบังเอิญ หัวใจนางก็ผวาต่อภาพของเขา และตกเป็นทาสความงามล้ำเลิศของเขาโดยทันที นางระลึกถึงคำสั่งของนายโจรสามินางขึ้นมาได้จึงเข้าไปหามารดา และกล่าวอโงะต้อนางว่า “แม่จ๋า เมื่อลูกได้เห็นความงามของหนุ่มฉกรรจ์คือพราหมณ์ผู้นี้แล้ว ลูกรู้สึกชื่นชมนี้กระไร เหมือนสายอมฤตธราไหลพรกลงสู่หัวใจของผู้ที่ได้พบเห็นเขา แม่เข้าใจไหมจ๊ะ” หญิงหม้ายมารดาได้ฟังวาจาซึ่งกล่าวเป็นนัยดังนั้นก็เข้าใจในความหมายของลูกสาวทันที นางแลเห็นว่าลูกสาวของนางได้ตกหลุมรักพราหมณ์หนุ่มเข้าแล้ว ทำให้นางระลึกถึงสัญญาที่นางกระทำไว้นานายโจรสามินางได้ จึงรำพึงในใจว่า

“ลูกสาวของเรามีสัญญาผูกพันกับนายโจรสามินที่อนุญาตให้ลูกสาวของนางแสวงหาสามีได้ โดยมีเงื่อนไขว่าถ้ามีลูกชายด้วยกัน จะต้องให้ลูกชายยอมรับว่าเป็นพ่อ ซึ่งเงื่อนไขนี้ลูกสาวของนางจะต้องปฏิบัติตาม จะฝ่าฝืนมิได้ เมื่อมีเงื่อนไขอนุญาตอยู่อย่างนี้ โฉนดนางจะเชียวชวนหนุ่มผู้นี้มาคุยด้วยไม่ได้” เมื่อใคร่ครวญดังนี้แล้ว นางก็ส่งสาวใช้ไปอย่างลับ ๆ ให้ไปพบพราหมณ์หนุ่ม เพื่อดำเนินงานตามแผนของนางทันที

นางสาวใช้เดินทางออกจากบ้านไปหาพราหมณ์ และเจรจตามแผนที่ได้รับมอบหมาย พราหมณ์หนุ่มได้ฟังคำขอร้องของหญิงคนใช้ก็ตอบว่า “ข้าจะตกลงด้วยก็ได้ ถ้าพวกเจ้าจะจ่ายแก่ข้าเป็นเหรียญทองห้าร้อยทินาร์ ข้าจะได้เอาไปให้แก่ทางนางสาวสวยดั่งศรีของข้า และข้าก็จะได้ร่วมอภิรมย์กับนางคืนหนึ่ง” เมื่อพราหมณ์หนุ่มตอบดังนี้ นางสาวก็กลับไปปรายงานนายของตน หญิงหม้ายไวศยก็ยอมตกลงจ่ายเงินให้โดยไม่ชักช้า เมื่อพราหมณ์หนุ่มได้เงินแล้วก็เดินทางมาหานางสาวใช้ไปเยี่ยมเรือนของนางสาวดี ผู้ซึ่งจะต้องเป็นภริยาของตนตามสัญญา

เขาได้พบนางผู้งามด้วยรูปร่างอันมีใจยินดีเหมือนนกเขาไฟที่เปลวเพลิงกับแสงนวลของพระจันทร์ระยิบระยับ และหลังจากที่เขาได้ร่วมอภิรมย์กับนางคืนหนึ่งเขาก็เล็ดรอดหนีนางไปอย่างลับ ๆ ในเวลาเช้าตรู่

ฝ่ายนางสาวดีลูกสาวพ่อค้าหลังจากได้ร่วมอภิรมย์กับพราหมณ์ในคืนนั้นแล้วนางก็ตั้งครุฑ เมื่อครบกกำหนดก็คลอดบุตรเป็นชาย มีลักษณะประกอบด้วยมงคลลักษณะอันสูงส่ง นางและแม่ต่างก็พากันยินดีอย่างยิ่งที่ได้ลูกชายสมใจหวัง องค์พระศิวะมหาเทพก็เสด็จมาเข้าฝันนางทั้งสองในคืนวันหนึ่ง และตรัสแก่หญิงทั้งสองว่า “จงรับเด็กนี้ไว้ ในเวลาที่เขายังนอนอยู่ในเปล จงพาไปวางไว้ที่หน้าประตูวังของพระเจ้าสุริยะประภาะ พร้อมด้วยเหรียญทองพันเหรียญในตอนเช้ามืด โดยวิธีนี้ ทุกอย่างจะเป็นผลดีอย่างน่าอัศจรรย์แก่เจ้า” ฝ่ายหญิงหม้ายไวศยและลูกสาว เมื่อได้รับโองการจากพระศิวะดังนั้นก็รู้สึกตัวตื่นขึ้น ต่างคนต่างก็เล่าความฝันของตนให้ฟังซึ่งกันและกัน และเพราะมีความศรัทธาในองค์พระศิวะอย่างไม่แคลนแคลอน

คนทั้งสองก็อุ้มทารกน้อยพร้อมด้วยเหรียญทองในถุงรวมหนึ่งพันเหรียญไปวางไว้หน้าประตูวังของพระเจ้าสุริยะประภาะ

ในระยะเวลาดังกล่าวมานั้น พระศิวะเป็นเจ้าก็เสด็จมาเข้าฝันพระราชาสุริยะประภาะ ผู้ทรงพระนามมานานเข้าโดยการไร้ออรสผู้จะสืบราชบัลลังก์ และตรัสว่า “ราชะ ลูกขึ้นเถิด มีคนเอาเด็กผู้ชายหน้าตางดงามคนหนึ่งและถุงทองคำมาวางไว้หน้าประตูวังของเจ้า ไปรับเอามาสืบในเวลาที่เขาหลับนอนแบบเขาอยู่” เมื่อพระศิวะตรัสแก่พระราชาสุริยะประภาะในฝันเช่นนั้น พระองค์ก็รีบลุกขึ้นจากบรรจรณ์ในเวลาเช้าตรู่ พอดีกับยามเฝ้าประตูเข้ามาเฝ้ากราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้น เหมือนดั่งราชโองการของพระเจ้าทุกประการ พระองค์ก็รีบเสด็จไปทูลพระเนตรด้วยพระองค์เอง เมื่อถึงประตูวังก็เห็นเด็กทารกคนหนึ่งนอนอยู่ ข้าง ๆ กายมีถุงทองคำอยู่ด้วย และเมื่อทรงอุ้มเด็กขึ้นเขยชมก็ทูลพระเนตรเห็นว่ากุมารน้อยมีลักษณะอันเป็นมงคล เช่น มือและเท้ามีเส้นเป็นลายรูปต่าง เช่น รูปฉัตร รูปธง และรูปอื่น ๆ จึงตรัสว่า “พระศิวะทรงประทานลูกชายที่น่ายกแก่ข้า” แล้วทรงโอบกอดกุมารน้อยแบบพระอูระ เสด็จเข้าสู่พระราชานิเวศ โปรดให้ทำพิธีฉลองสมโภชพระโอรสและให้ทานแก่บุคคลที่ยากจนให้มีทรัพย์สินสำหรับเลี้ยงชีวิตเป็นสุขสบายโดยทั่วหน้า และพระราชาสุริยะประภาะก็โปรดให้มีพรหมพรตและการเล่นเป็นเวลาถึงสิบสองวัน เสร็จแล้วทรงพระทานนามแก่พระโอรสว่า จันทรประภาะ

แล้วเวลาก็ผ่านไป เจ้าชายจันทรประภาะเจริญวัยขึ้นตามลำดับ มีรูปร่างงดงามและมีอุปนิสัยดียิ่ง เป็นที่ชื่นชมของข้าราชการและผู้พบเห็นซึ่งพากันยกย่องสรรเสริญโดยทั่วหน้า ในที่สุดเจ้าชายก็เติบโตเป็นหนุ่มฉกรรจ์ มีพลังกำลังแข็งแรงกับจะแบกรับหน้าที่ได้ (มัทรี) มีความกล้าหาญ มีความใจกว้าง มีความรู้ในศิลปวิทยาต่าง ๆ ยังความสำเร็จให้เกิดแก่กิจการทั้งปวง ฝ่ายพระบิดา คือพระเจ้าสุริยะประภาะ เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่าเจ้าชายหนุ่มมีคุณสมบัติอันเลิศเช่นนั้น ก็ทรงพอพระทัยอย่างยิ่ง จึงทรงตั้งให้เป็นรัชทายาทสืบราชบัลลังก์ต่อไป พระราชาสุริยะประภาะนั้นทรงชราแล้ว ได้ทรงสร้างความเจริญแก่แผ่นดินมาแล้วเป็นปีกแผ่นมั่นคง และเห็นว่าไม่มีอะไรจะต้องกังวลในชีวิตอีก จึงสละราชสมบัติให้แก่องค์รัชทายาทแล้วเสด็จไปเมืองพาราณสี และในเวลาดังกล่าว เจ้าชายรัชทายาทก็ปกครองแผ่นดินได้อย่างเรียบร้อย และยังแวนแคว้นให้เจริญรุ่งเรืองด้วยความเฉลียวฉลาดของพระองค์ หากมีราชอาณาจักรใดบนพิภพจะเปรียบปานได้ไม่ ส่วนราชาสุริยะประภาะเมื่อสละราชสมบัติแล้วก็ผนวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญตบะอันแรงกล้า และละชีวิตไปสู่สวรรค์ของพระเป็นเจ้า

เจ้าชายจันทรประภาะได้ทราบข่าวการที่วังศตของพระราชบิดาก็ทรงเศร้าเสียพระทัยนัก และสั่งให้ทำพิธีถวายกุศลแก่พระราชบิดาอย่างสมพระเกียรติ และมีพระดำรัสแก่เสวกมาตย์ว่า “ข้าจะทำอย่างไร จึงจะตอบแทนพระบิดาของข้าให้สมกับที่พระองค์มีพระกรุณาธิคุณแก่ข้าเป็นเหลือล้นได้ ข้าจะขอใช้พระคุณนั้นด้วยมือของข้าเอง ข้าจะรวบรวมอัฐิอังคารของพระองค์ไปโปรยปรายลงที่แม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์

หลังจากนั้นข้าจะเดินทางจาริกแสวงบุญไปยังวิหารแห่งคยาเพื่อนมัสการพระเป็นเจ้าที่นั่น และกระทำให้พิธีเปตพลีอุทิศผลบุญให้แก่บรรพบุรุษของข้าด้วย จากนั้นข้าจะรดคงคาแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งหลาย ไปให้ไกลจนถึงฝั่งมหาศคานตะวันตกวันออกนั้นเทียว”

เมื่อพระราชาดำรัสตั้งนี้ บรรดาอำมาตย์ราชมนตรีทั้งหลายก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระจักรพรรดิ ขึ้นชื่อพระราชาทิ้งหลาย ย่อมไม่ควรที่จะกระทำอย่างนี้ เพราะการเป็นราชันนั้นมีชื่อเสียงหลายข้อที่จะต้องระมัดระวัง เมื่อพลาดพลั้งไปแล้วจะแก้ไขได้ยากนัก เพราะฉะนั้นพระองค์ควรที่จะตอบแทนพระคุณของพระบิดาด้วยวิธีอื่น มีประโยชน์อันใดเล่าที่พระเจ้าแผ่นดินจะต้องตะลอน ๆ ไปนมัสการแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ลำบากพระกาย แทนที่จะกระทำพระบัญชา สั่งออกไปให้ผู้สนองพระโองการทำโน่นทำนี่ โดยมอบอำนาจหน้าที่ให้เขาไปทำเลยขึ้นชื่อว่าพระราชาทิ้งหลาย ย่อมมีทหารรักษาพระองค์อยู่แล้ว โดยปกติย่อมประทับอยู่แต่ในวัง จะออกไปเที่ยวจาริกจุดคัมภีร์สถานที่ต่าง ๆ เป็นการเปิดเผยพระองค์ ทำให้เสี่ยงต่ออันตรายจากศัตรูทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นมิใช่หรือ”

เมื่อพระราชาจันทรประภะได้ฟังถ้อยคำของอำมาตย์ราชมนตรีเช่นนั้นก็ตอบว่า “พอกันทีกับการตั้งข้อสงสัยเปล่า ๆ ปลื้ ๆ ทำให้ต้องยั้งยั้งเสียเวลาต่อไปอีก ถึงอย่างไร ข้าก็ออกไปเพื่อเห็นแก่พ่อของข้า ข้าจะต้องเดินทางไปนมัสการแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้จงได้ในขณะที่ข้ายังหนุ่มแน่นแข็งแรงอยู่ ใครเล่าจะรู้ว่าอะไรจะเกิดจากนี้เป็นต้นไป ถ้าร่างกายต้องสูญสลายในฉับพลัน จะอย่างไรก็ดี เจ้ามีหน้าที่ดูแลแคว้นแคว้นของข้าไว้ จนกว่าข้าจะกลับมา”

บรรดาราชมนตรีทั้งหลายได้ฟังกระแสรับสั่งเด็ดขาดดังนี้ ต่างก็พากันเฝ้าบอญ พระราชาก็เตรียมตัวออกเดินทาง และรอวันฤกษ์ซึ่งจวนจะมาถึงในไม่ช้า เมื่อวันฤกษ์ดีมาถึง พระราชาก็เสด็จเข้าสู่สงฆสถาน ทำพิธีสังเวทยะอันนี้ (ไฟ) และประทานลาภสักการแก่เหล่าพรหมณ์ เสร็จแล้วเสด็จขึ้นรถทรง ซึ่งมีม้าเทียมอยู่พร้อมสรรพ พระองค์ทรงพิสดารภรณ์ยศิเวศอันต่ำต้อย และเริ่มการเดินทางจุดคัมภีร์ ทรงฝ่าฝูงชนเป็นอันมากออกไปอย่างลำบาก ตั้งแต่พวกหัวหน้าเผ่าต่าง ๆ พวกราชบุตร ชาวนคร และคนบ้านนอก ซึ่งติดตามมาส่งเป็นระยะทางไกลถึงชายราชอาณาจักร จนพระองค์ต้องขอร้องให้กลับไป ทั้ง ๆ ที่เขาเหล่านั้นล้วนแต่ไม่เต็มใจจะจากพระองค์เลย พระองค์ทรงปลดการระราชกิจอันหนักอึ้งไว้ให้แก่เหล่าเสนาบดีทั้งปวงแล้วก็มีพระทัยแช่มชื่นปราศจากกังวลใด ๆ เสด็จโดยรถแล่นไปตามทาง มีข้าราชการบริพารคือกรมวัง แวดล้อมด้วยหมู่พรหมณ์ทั้งหลายตามเสด็จไปในรถอีกหลายคัน พระองค์ได้ทรงพบเห็นดินแดนแคว้นต่าง ๆ ผู้คนต่างชาติต่างภาษา และในที่สุดก็เสด็จมาถึงแม่น้ำคงคา พระองค์หยุดยืนทอดพระเนตรภาพแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏเฉพาะพระพักตร์ และเห็นเกลียวคลื่นทอดเป็นสายยาววิ้งเข้าสู่ฝั่ง ดูราวกับสะพานที่ทอดรับมรรตย์ชนจากโลกนี้ไปสู่สวรรค์ พระองค์คำนึงว่าจะชวนให้ไปถึงพระอัมพิกา(พระอูมา) ผู้เป็นน้อง เพราะมีกำเนิดมาจากภูเขาหิมวัต(หิมาลัย) เช่นเดียวกัน ก็พระคงคานี้แลที่ไหลวนเวียนอยู่ในพระเมาลัยของพระศิวะเป็นเวลานานนับพันปีแล้วตกลงสู่โลก เป็นที่เคารพบูชาในหมู่เทพฤๅษีและคณะ (คณะ หมายถึง เทพกลุ่มหนึ่งหรือพวกหนึ่ง ซึ่งคอยบำเรอรับใช้พระศิวะโดยเฉพาะ)

ท้าวจันทรประภะมีความเลื่อมใสศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยมในพระฤๅษีที่เสด็จลงจากรถ และสรรเสริญพระวรกายในมหานทีแห่งนี้ แล้วทรงไปรออิฐังการของพระเจ้าสุรยประภะลงสู่แม่น้ำคงคาตามประเพณี

และหลังจากที่พระราชาทรงให้ทานและทำพิธีศราทพรต (ศราท หรือศราทพรต เป็นพิธีที่ลูกชายบำเพ็ญเพื่อผู้ตายซึ่งเป็นบิดาของตน) เสร็จแล้วก็เสด็จขึ้นรถพระที่นั่งแล่นไปจากสถานที่นั้น ในที่สุดมาถึงประยาค ซึ่งเป็นที่อันฤๅษีทั้งหลายพากันเคารพอย่างสูง เพราะเป็นที่แม่น้ำคงคากับแม่น้ำยมนาไหลมาบรรจบกัน และเป็นสถานที่เหล่าฤๅษีพากันทำพิธีบูชาคุณ (กฤษณะ คือ กฤษณะ ซึ่งหมายถึงหลุมที่ขุดขึ้นเพื่อก่อไฟ โดยพรหมณ์จะตักเนยใสหยอดลงไป ทำให้ไฟลุกอยู่เพราะเชื้อคือเนยใส การบูชาไฟคือ การถวายเครื่องสังเวทแก่พระอัครนิโดยเฉพาะ)

เรียงรายไปตามริมฝั่งน้ำเป็นเปลวไฟลุกวับ ๆ แวม ๆ ไปตลอดทางและมีควันไฟพวยพุ่งขึ้นมาไม่ขาดสายพระราชาจันทรประภะ ทรงถือศีลจानทรายณะ (จานทรายณะ หมายถึง พิธีถือศีลตลอดโดยกำหนดเวลาตามพระจันทร์หรือถือพระจันทร์เป็นหลักในการคำนวณ) และทรงประกอบศาสนกิจที่สำคัญคือ การสะระสนานในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ การให้ทานพระราชทรัพย์และอื่น ๆ เสร็จขบวนพิธีศราทโดยครบถ้วนแล้ว พระราชาก็เสด็จไปสู่นครพาราณสี ซึ่งเป็นที่รวมแห่งโบสถ์วิหารอันศักดิ์สิทธิ์ มีธงเทียวปลิวสะบัดพลิ้วบนยอดหลังคาเหมือนจะกวักมือเชิญชวนผู้จาริกแสวงบุญมาแต่ไกลว่า "มาเถิดและสู่โมกษะ (ความหลุดพ้นทุกข์) ณ ที่นี้"

ในนครนี้ พระราชาจันทรประภะทรงถือศีลตลอดสามวัน และทรงบูชาพระศิวะด้วยมังสาหารชนิดต่าง ๆ หลังจากนั้นทรงออกเดินทางไปยังตำบลคยา ขณะที่เสด็จผ่านไปตามไพร่สมถ์อันประกอบด้วยไม้นานาพรรณ ซึ่งมีกิ่งก้อมลง เพราะน้ำหนักแห่งผลอันดกสะพรั่งทุกกิ่งก้าน มีนกร้องเพลงอย่างไร้เรอะอ่อนหวานเป็นที่จำเริญไสดียิ่งนัก ดูคล้ายกับว่าต้นไม้ที่ค้อมกิ่ง และนกที่ส่งเสียงแจ้วจำเริญนั้นเป็นผู้ที่ก้มกายอัญชลี และถวายเสียงสดุดีสรรเสริญพระองค์ ฉะนั้น ขณะที่สายลมอ่อนร่าเริงพัดลู่กิ่งดอกไม้ป่าไปมากก็เหมือนกำลังถวายพวงบุปผามาลัยแก่พระองค์ขณะเสด็จย่างผ่านไป ในที่สุดพระองค์ก็เสด็จลงพันแนวน้ำ และบรรลุลยงภูเขาคยาอันศักดิ์สิทธิ์ (ภูเขาคยาหรือศิวะ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของอินเดีย แปรตามรูปศัพท์ว่า "ศิวะแห่งคยา" กล่าวคืออสูรชื่อคยาได้บำเพ็ญตบะอันแรงกล้าที่ภูเขาคยาหลาย พระพรหมและเทวดาทั้งหลายพากันมาเยี่ยม พระพรหมถามคยาสุรว่า ทำความเพียรเพื่ออะไร อสูรจึงขอพรพระพรหมว่าขอให้ร่างกายของตนเมื่อหาชีวิตไม่แล้ว จงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในโลก ซึ่งใครก็ตามได้แต่ต้องร่างของตนแล้วจะบรรลุลความหลุดพ้นทุกข์ทั้งปวงคือ บรรลุมอกษะนั่นเอง) ณ ที่นั้นพระราชาทรงบำเพ็ญศราทพรตอีก และประทานทรัพย์ให้แก่พรหมณ์ จากนั้นเสด็จเข้าสู่ป่าศักดิ์สิทธิ์ ขณะที่พระองค์กำลังทำพิธีถวายข้าวบิณฑกแก่พระราชบิดาในบ่อน้ำแห่งคยานั้น ก็มีมือสามมียื่นขึ้นมาจากบ่อน้ำเพื่อจะรับข้าวทิพย์พร้อม ๆ กัน เมื่อพระราชาทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงพิศวงงุนงงยิ่งนัก จึงตรัสถามคณะพรหมณ์ของพระองค์ว่า "นี่หมายความว่าอะไร ข้าจะส่งข้าวบิณฑกให้มือไหนละ" คณะพรหมณ์ก็ทูลว่า "ราชะ มีอนที่เยี่ยมมาร้อยคู่ (หลาว) แห่งมาก่อน แสดงว่าเขาเป็นโจร มือที่สองที่ถือปโมโรแสดงว่าเป็นพรหมณ์ ส่วนมือที่สามซึ่งนิ้วสวมแหวนและมีเส้นวาสนานี้เป็นมือของพระราชาทิ้งนั่นพวกข้าพระองค์จึงไม่ทราบว่ามีมือสมควรแก่การรับข้าวบิณฑก และเหตุการณ์ทั้งหมดหมายความว่าอะไร" เมื่อคณะพรหมณ์กล่าวดังนี้ พระราชาจันทรประภะก็ทรงลังเลพระทัยไม่อาจจะตัดสินใจลงไปได้

เมื่อเวลาซึ่งนั่งอยู่บนบ่าของพระราชชาติจนนิทานอันแสนมหัศจรรย์ลงแล้ว ก็กล่าวแก่พระเจ้าตรีวิกรมเสนว่า "เออาละ พระองค์จะตัดสินได้หรือยังว่ามือของใครควรจะได้รับข้าวบิณฑภัตพระราชทานนั้น ขอให้ฝ่าพระบาทตอบข้าด้วย แต่อย่าลืมคำสัญญาพระเจ้าข้าว่าทรงตกลงอะไรไว้แก่ข้า"

ฝ่ายพระเจ้าตรีวิกรมเสนผู้ทรงเชี่ยวชาญในพระธรรมศาสตร์ ได้ฟังถ้อยคำของเวตาลก็ทรงสืมพระองค์ ตรัสทำลายความเงิบขึ้นว่า

"ก่อนข้าวบิณฑภัตให้แก่มือโจร เพราะเจ้าจันทรประภะผู้ทำพิธีศราทพรตนี้เป็นลูกของเขา มีชีวิตเติบโตขึ้นมาได้ก็เพราะคำสัญญาที่นางผู้เป็นมารดาของเด็กตกลงแก่เขาไว้ เพราะฉะนั้นชายอีกสองคน จึงหาใช้บิดาของเขาไม่ เพราะถึงแม้ว่าพราหมณ์หนุ่มคือ มนสวามิน จะเป็นผู้ให้กำเนิดแก่จันทรประภะก็ตาม เขาก็ไม่อาจนับว่าเป็นพ่อที่แท้จริงไม่ เพราะมนสวามินเป็นเพียงผู้ชายชายตัวเพียงคนเดียวหนึ่ง เพื่อเอาเงินไปบำเรอหญิงคณิกาชื่อนางหงสาวลีเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็จันทรประภะอาจพิจารณาว่าเป็นโอรสของพระเจ้าสุรยประภะก็ได้ เพราะวาทษัตริย์พระองค์นั้นทรงรับพระองค์ไว้เป็นโอรส โดยทำพิธีศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่วันแรกเกิด เรียกว่า พิธีชาตกรรม เมื่อทรงรับเป็นลูกแล้วก็ทรงเลี้ยงดูกุมารน้อยอย่างดีที่สุดจนเติบโตใหญ่ แต่มีข้อควรคิดว่าพระเจ้าสุรยประภะรับมาเลี้ยง โดยที่กุมารมีทรพัสสินเป็นทองพันดั่งเป็นค่าจ้างเลี้ยงดูตั้งแต่นอนอยู่ในเปล ถ้าพระเจ้าสุรยประภะไม่รับทรพัสสินดังกล่าวนี้พระองค์ก็คงได้ชื่อว่าเป็นพ่อของเด็กโดยบริสุทธิ์กายและใจ อย่างไรก็ตามความจริงมีอยู่ว่าพระเจ้าจันทรประภะเป็นผู้ที่ชายคนหนึ่งทำให้เกิดมาโดยเจตนาและกตภาที่นายโจรวางไว้ว่า บุตรชายนั้นจะเกิดจากใครก็ตามก็ต้องเป็นลูกของตนเท่านั้น เจื่อนไฉนนี้ใคร ๆ จักปฏิเสธมิได้ เพราะแม่ของเด็กได้ทำพิธีสมรสกับโจร โดยหลั่งน้ำทักษิโณทกบนมือถูกต้องตามประเพณีทุกอย่าง เมื่อนายโจรเป็นพ่อของเด็กคือพระเจ้าจันทรประภะ ตามเหตุผลดังกล่าวนี้ เขาจึงสมควรและมีสิทธิ์จะได้รับข้าวบิณฑภัตของลูกของเขาในพิธีศราทพรตทุกอย่าง และนี่คือความเห็นของข้า"

เมื่อพระราชชาติสดังนี้ เวตาลก็กระโดดจากพระอังสาของพระองค์อย่างรวดเร็ว หายวับกลับไปยังที่อยู่ของตนทันที และพระเจ้าตรีวิกรมเสนก็ต้องเสด็จติดตามเพื่อเอาตัวเวตาลกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง